

HOOR DE ZON

carolien euser
madelinde hageman

gras kun je niet zien groeien

Jan van Boeckel is antropoloog, beeldend kunstenaar en filmmaker. Hij onderzoekt hoe kunstervaringen in de natuur onze verbinding met de natuur kunnen versterken. Hij wil weten wat er gebeurt wanneer het leren over de natuur zijn vertrekpunt vindt in een kunstzinnig proces. 'Kinderen van nu groeien op achter de computer en raken af van de bron,' zegt hij. 'Een kunstbeleving in de natuur leert ze op een nieuwe manier naar hun omgeving te kijken.'

Waarom is een andere houding ten opzichte van de natuur van belang?

'Zo langzamerhand leven we in een 'technotoop' van muren, straten en gebouwen en sinds kort leeft meer dan de helft van de wereldbevolking in een stedelijke omgeving. Het ontbreken van een band met de natuurlijke omgeving lijkt voor veel mensen een gevoel van onverschilligheid met zich mee te brengen over hoe de natuur er inmiddels voorstaat. Een voorwaarde om deze situatie te kunnen veranderen is het hervinden van onze band met die natuur en het vergroten van onze ontvankelijkheid voor wat daar te ervaren is en te leren valt.'

Hoe kun je zo'n veranderingsproces in gang zetten?

'Mensen worden eerder gemotiveerd als ze getroffen zijn door de schoonheid van iets, dan door morele verplichtingen. Inspirerende natuurervaringen kunnen misschien een tegenhanger zijn tegen alle onheilsberichten over klimaatverandering, grondstoffenuitputting of het gat in de ozonlaag. Volgens de Noorse filosoof Arne Naess kunnen we door spirituele of psychologische ontwikkeling leren om ons niet alleen met andere mensen te identificeren, maar ook met dieren en planten, en zelfs met ecosystemen. Door onszelf te vereenzelvigen met onze natuurlijke omgeving, willen we die uit onszelf ook beschermen. Iets wat een opgeheven vingertje van de moraal niet, of in veel mindere mate, kan bewerkstelligen. Ik onderzoek hoe kunsteducatie en de band die we van jongs af aan ontwikkelen met natuur positief op elkaar kunnen inwerken.'

Hoe belangrijk is dit voor kinderen en wat kun je doen?

'Juist kinderen in de leeftijd tussen 7 en 11 jaar zijn op een vanzelfsprekende manier ontvankelijk voor de natuurlijke wereld en alles wat daarin aanwezig is. Onderzoek heeft uitgewezen dat natuurervaringen gedurende die periode bij veel mensen een diepe indruk achterlaten, die ze voor de rest van hun leven meenemen. Steeds vaker ontbreken dergelijke ervaringen in het leven van een kind. Het idee, dat natuur saai zou zijn staat in de weg. Maar als je een relatie met de natuur tot stand probeert te brengen gebaseerd op bijzonderheden, bijvoorbeeld de wijze waarop

Het gevoel voor de kringloop van de dingen is iets heel fundamenteels voor de mens.

bladeren bewegen in de ruimte, of vastzitten aan een tak, wordt de gewoonte van het generaliseren over de natuur als iets wat op afstand staat, doorbroken. Je kunt leren om op te gaan in de alledaagse dingen die je nabij staan door er de tijd voor te nemen en er betekenis aan te geven. Een eerste stap naar verandering van onze benadering van de natuur begint met aandachtig en intensief kijken. Kinderen van nu groeien op met de computer en beeldschermen en leven in een versneld universum, waarin dingen direct beschikbaar zijn. Ze raken af van de bron, weten bijvoorbeeld niet hoe hun voedsel er oorspronkelijk uitzag. Je verliest dan je gevoel voor de kringloop van de dingen en dat is iets fundamenteels voor de mens. Intuïtief voelen we dat aan, maar in de praktijk staan we er nauwelijks bij stil.'

Wat kan beeldende kunst hierin betekenen?

'Beeldende kunst kan onze openheid voor het leven en de wereld om ons heen prikkelen en richting geven. Kunst verschaft ons de gelegenheid onze omgeving op een andere manier te bekijken en te benaderen. Bovendien biedt kunst de mogelijkheid om ons op een ander been te zetten en ons uit ons conventionele denkpatroon te halen. Een kunstbeleving kan ertoe bijdragen dat we onze gangbare opvattingen en handelingen veranderen of vernieuwen. Een kunstwerk kan ons laten zien dat er meer

Een kunstwerk kan ons laten zien dat er meer dan één manier is om tegen de wereld aan te kijken en zowel tegenstellingen als nieuwe perspectieven blootleggen.

dan één manier is om tegen de wereld aan te kijken en zowel tegenstellingen als nieuwe perspectieven blootleggen.'

observatorium (1977) Lelystad, swifterbant robert morris

Hoe zit het met de relatie tussen kunst en natuur?

'Er zijn tal van voorbeelden uit de Westerse kunstgeschiedenis van kunstwerken die de verhouding van de mens tot de natuur hebben beïnvloed en veranderd. De romantische kunstenaar uit de negentiende eeuw beklom de berg en creëerde het vogelperspectief op het landschap; hij leerde ons de schoonheid te zien van de vage blauwe nuances in de verte. De impressionisten lieten ons de kleur van het licht zien onder invloed van het weer en de schoonheid van de verandering van de natuurlijke verschijnselen. De kubisten deconstrueerden de natuur in vakken en blokjes en probeerden de natuur in harmonie te brengen met een steeds verder industrialiserende samenleving. Veel later dook er onder

de abstract expressionisten weer een geheel nieuwe vorm van lyrische natuurbeleving op. In de afgelopen decennia is een nieuw fenomeen tot bloei gekomen waarbij beeldende kunst zich direct tot de natuur verhoudt: de landschapskunst. Op verscheidene plaatsen in Nederland zijn blijvende uitingen van deze kunstvorm te zien. Het landschap is daar zelf omgevormd tot kunstwerk, zoals bijvoorbeeld het zonneobservatorium van Robert Morris in Swifterbant.'

'In andere voorbeelden is het kunstwerk ontstaan uit natuurlijke elementen uit het landschap, zoals de Groene Kathedraal van Marinus Boezem, die een bos in de vorm van een kathedraal aanplante bij Almere. Veel ecokunstwerken kunnen worden beschouwd als creaties die erop zijn gericht een

verandering in de verhouding tussen individu of gemeenschap en de natuur te bewerkstelligen. Er zijn bekende landschapskunstenaars zoals Andy Goldsworthy of Richard Long, die een respectvolle, bijna sacrale verhouding tot de natuur hebben. Het werk verwijst naar de schoonheid of betekenis van de natuur zelf. Kunstwerken als deze helpen je om je omgeving op een nieuwe manier te bekijken. Je kennis, ervaring en inzicht kunnen er door worden verrijkt. Een verstarde manier van waarnemen kan dan worden doorbroken.'

Kunstzinnige vorming vertegenwoordigt in zichzelf een unieke en vaak onderschatte manier van leren.

Hoe kun je de natuur als leeromgeving voor kinderen het beste benaderen?

'Als je kinderen van boven de zeven vraagt een boom te tekenen, zie je vaak dat ze een soort archetype van een boom tekenen: een bruine kaarsrechte stam met daarop een groene bladerenwolk, en in die wolk rode ballen voor de appels. De eerste stap kan zijn ze aan te moedigen die 'automatische piloot' uit te zetten en eens goed te kijken naar hoe een individuele boom er uit ziet. Veel mensen – kinderen zowel als volwassenen – hebben een soort faalangst voor het maken van kunst. Ze hebben het idee dat ze niet kunnen tekenen of schilderen, en dat ze

met hun werk zichzelf te kijk zullen zetten. Als je die remming weet te doorbreken, in een omgeving die als veilig wordt ervaren, gaat er op eens een wereld voor ze open. Het gaat dan niet langer om je talent of vaardigheid – waar overigens op zichzelf niets mis mee is – maar om het proces dat je doormaakt terwijl je samen met anderen in de natuur op een artistieke manier bezig bent. Voor mij is kunstzinnige vorming geen toegevoegde waarde aan natuur- en milieueducatie, maar vertegenwoordigt het in zichzelf een unieke en vaak onderschatte manier van leren.’

Als begeleider of docent zou je je meer moeten opstellen als iemand die het anderen mogelijk maakt bepaalde ervaringen op te doen.

‘Ik ken een mooi project waarbij kunstenaars gingen kijken naar de taal van de takken. Zij stelden zich de vraag: wat hebben de bomen ons te vertellen? Als je het perspectief verlegt wordt de fantasie onmiddellijk geprikkeld. Dat kan ook door een beperking in te bouwen, door bijvoorbeeld een zintuig uit te schakelen. Het belangrijkste vind ik wel, dat het resultaat niet voorop moet staan. Als begeleider of docent zou je je meer als ‘facilitator’ moeten opstellen; iemand die het anderen mogelijk maakt zelf bepaalde ervaringen op te doen. Je biedt een kader, een opdracht, en van daaruit beleeft en ontdekt iedereen het in zijn of haar eigen tempo. De natuur biedt uit zichzelf veel mogelijkheden voor hele directe ervaringen. Wat je gevoeld hebt vergeet je niet meer zo makkelijk. De natuur lijkt bovendien om een andere sensibiliteit te vragen: je kunt het gras niet zien groeien. Toch groeit het voortdurend.’

Als antropoloog heeft Jan van Boeckel veel onderzoek gedaan naar het wereldbeeld en de opvattingen over natuur en milieu van inheemse volken. Over dat onderwerp maakte hij met filmgroep ReRun Producties verschillende documentaires, waarin onder andere het denken van de filosofen Jacques Ellul en Arne Naess centraal stond. In de bossen van Hällefors in Zweden, waar Van Boeckel enkele jaren woonde, deed hij veel ervaring op als kunstleraar van zowel kinderen als volwassenen. Tegenwoordig is Jan van Boeckel verbonden aan de onderzoeksgroep nature-art-education aan de Aalto Universiteit in Helsinki. Hij is auteur van een groot aantal artikelen en zelf ook actief als beeldend kunstenaar.

sprokkelbeesten [2004] jan van schaik